

Innovació i equitat educativa

 *el diari
de l'educació*
.....
RECURSOS EDUCATIUS

Xavier Martínez-Celorio

Innovació i equitat educativa

**El dret a aprendre com a
prioritat transformadora**

Octaedro
Editorial

COL·LECCIÓ: Recursos educatius
SÈRIE: El diari de l'educació
TÍTOL 4: *Innovació i equitat educativa*

Primera edició: setembre de 2017

© Xavier Martínez-Celorrio

© d'aquesta edició:
Editorial Octaedro, S.L.
C. Bailèn, 5 – 08010 Barcelona
Tel.: 93 246 40 02
octaedro@octaedro.com
www.octaedro.cat

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat de les excepcions previstes a la llei. Dirigeixi's a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessita fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra.

ISBN: 978-84-17219-03-1
Dipòsit legal: B. 24426-2017

Realització i producció: Editorial Octaedro
Disseny de la coberta: Tomàs Capdevila

Impressió: Press Line

Impressió sobre paper ecològic, certificat FSC

Impressió a la UE – *Printed in EU*

Introducció

Hi ha consens internacional a considerar que el potencial futur de riquesa de les nacions depèn de la qualitat dels sistemes educatius. Hi estic d'acord. Per això, l'educació és tan estratègica i cuidada pels bons governs i, en canvi, arraconada o depreciada pels governs corruptes i immorals que no pensen en el benestar general. Històricament sempre ha estat així. Alhora, s'ha posat de moda dir que el sostre de la qualitat del sistema educatiu és la qualitat del seu professorat. Aquí, no hi estic d'acord. La qualitat del sistema depèn de la qualitat de la seva governança, és a dir, depèn de la política educativa i dels alts càrrecs que dissenyen l'estructura funcional del sistema, configurant les condicions de treball del professorat, la seva formació, autonomia i llibertat creativa.

Això no implica que nosaltres mateixos com a professors no tinguem un paper fonamental en la qualitat del sistema. El tenim, i encara creixerà més en importància si tornem a ser influents en el debat públic amb un discurs ben estructurat. És el moment d'escoltar els professionals docents, no pas els seus sindicats, ni els partits polítics, ni altres instàncies que no siguin els mateixos actors de l'ensenyament com a comunitat professional. No es tracta de parlar de condicions laborals. Més ben dit, un cop pal·liats els pitjors efectes de la devaluació salarial a causa de les retallades per la crisi, és el moment de retornar responsabilitat a la societat. És el moment d'escoltar la veu del professorat capaç de respondre

al trilema *què, com i per a què* han d'educar les escoles i els instituts els fills de la societat de la qual són servidors públics. Ens toca.

És la via directa per guanyar el desitjat reconeixement social que mai acaba d'arribar perquè la societat no s'acaba de refiar del seu cos docent, en especial, de la secundària. Aquesta mena de diàleg de sords entre professorat i societat ha fet entrar l'educació pública en un bucle de recels i desconfiances mentre no es parla d'allò més important: què diuen els professionals sobre les millors maneres d'educar i aprendre en la societat d'avui? Què estan fent ells i el sistema per saber què funciona i no funciona en l'escola? Com els incentiva i ajuda la nostra administració pública en el seu desenvolupament professional? Fins ara, aquests han estat temes tabú i, per tant, intocables o intractables, atès que es posarien masses coses en evidència. Però ara toca obrir aquests temes tot calmant el debat educatiu, que ha de ser més serè, més sincer i més fonamentat en fets i evidències. Repte difícil.

Si l'aprenentatge resulta tan medul·lar en la configuració de la societat del coneixement, per lògica intrínseca, el professorat passa a tenir un rol socialment privilegiat, ja que és el responsable de dissenyar, produir i distribuir l'aprenentatge dels ciutadans. Hem d'entendre l'aprenentatge com el mineral o tresor més apreciat que nodreix d'energia i riquesa l'economia i la societat del coneixement. L'aprenentatge ocupa el lloc que el carbó i el petroli van tenir al llarg de la societat industrial entre els segles XIX i XX. Per això és determinant que el professorat, com a gran i divers col·lectiu de múltiples sensibilitats, lideri i participi en el debat educatiu com a comunitat professional.

Un gran sector del professorat, especialment a la secundària, no és conscient del poder i del valor públic que pot aportar com a innovador social i com a intel·lectual transformador en la societat del coneixement. Hi ha un sector que s'ha acomodat als valors materialistes d'un bon sou i que no

vol problemes ni escoles problemàtiques ni alumnes desafiadors. Curiosament és un estil cultural-professional que està als antípodes de l'ètica professional dels metges de qualsevol hospital públic. Per a ells, els casos més difícils, de més urgència i complexitat, representen un repte desitjable perquè són aquells dels quals més poden aprendre, ja que està en joc una vida humana. No importa la classe social del malalt ni la seva religió, etnicitat, orientació sexual o nacionalitat.

Recordem que en la versió moderna i anglosaxona del jurament hipocràtic dels metges es promet, en primer lloc, «respectar els assoliments científics que, amb tant d'esforç, han aconseguit els metges sobre els passos dels quals ara es camina, i compartir amb molt de gust aquest coneixement amb aquells que venen darrere». Tota una declaració de racionalisme, col·legialitat i cooperació. Cal recordar que el jurament hipocràtic va néixer a l'antiga Grècia per tal d'enfortir l'ofici de metge davant els xarlatans, impostors i xamans que oferien remeis màgics amb efecte placebo que acabaven matant els pacients. Per desgràcia, ara torna a passar amb el moviment antivacunes i altres esoterismes capciosos.

En educació ens passa amb modes i tendències pedagògiques com les intel·ligències múltiples i l'anomenada pedagogia sistèmica. Aquesta darrera neociència es basa en l'adaptació de les constel·lacions familiars d'un fals psicoterapeuta de passat nazi. El problema i l'alerta que s'encén és que siguin creïbles o referents d'un sector del professorat, i això ja denota com uns quants estan perduts i són fàcilment influenciables. Amb un jurament de tipus hipocràtic de la professió això no passaria perquè s'exigiria racionalisme, rigor i competència experta. Racionalisme contra els venedors de fums, col·legialitat contra la dispersió i la individualització docent i aprenentatge entre iguals contra el narcisisme i l'autosuficiència intel·lectual. Crec que estem parlant de tres conceptes cabdals de deontologia professional amb codis ètics i d'expertesa que estan per redactar. Veurem algun dia un jurament de tipus hipocràtic entre el professorat? Si fem

fer contractes pedagògics als alumnes i les famílies, qui o què ens impedeix fixar una nova ètica professional i jurar-la o contractualitzar-la?

Mentre no arribi aquest enfortiment deontològic i ètic, el sector educatiu seguirà sent molt propens a l'idealisme i els predicadors. Curiosament, quan emergeix l'onada de canvi de les escoles innovadores també sorgeixen susceptibilitats, recels i pors que poden desembocar en versions conspiradores sobre «qui hi ha al darrere» i «a qui li interessa tanta innovació». S'ha arribat a dir que la mà negra del neoliberalisme i de les empreses està al darrere de la moda actual per l'aprenentatge basat en projectes, que, de fet, promou la mateixa LOMQE [sic]. La sociologia de l'educació que investiga i genera evidència empírica, amb Basil Bernstein i Andy Hargreaves al capdavant, ens diu i ens demostra tot el contrari. Potser aquest excés d'irracionalitat i de malfiança es deu a la pèrdua de llenguatges i conceptes crítics que va en paral·lel amb la minimització patida per la sociologia de l'educació en els plans d'estudi de les facultats d'educació.

El nivell de debat no pot caure en la ignorància atrevida. No podem derivar en mestres ignorants. Som professors. Ens hem educat sota la lògica científica i del racionalisme il·lustrat, crític i emancipatori. Se suposa que estem educant nens i adolescents amb aquestes coordenades. De cap manera podem rebaixar el nivell de debat i ser crèduls d'un xarlatanisme capciós que es nodreix d'alguns docents sensibles, desorientats i vulnerables. Al professorat ens correspon aixecar, refinar i estructurar el nivell de debat. Ens correspon ser uns referents modèlics a l'hora d'exposar raons i arguments amb maduresa i rigor.

Coincideixo amb el polítleg Víctor Lapuente quan diu que el secret de les bones polítiques és el resultat de com les discutim. És a dir, el secret rau en com emmarquem el debat dels problemes socials i col·lectius. En com perfillem els temes i aportem arguments, continguts i evidències. En funció del marc narratiu que puguem construir derivaran millors po-

lítiques en el mitjà termini. El gran debat que el professorat necessitem obrir, amb calma i bon mètode, gira entorn del trilema *què, com i per a què* eduquem els fills dels nostres conciutadans. Aquest llibre vol contribuir a anar fonamentant aquest nou marc de debat i de reflexió sobre la cruïlla i els desafiaments en què ens trobem.

Tot sistema educatiu nacional sempre ha tingut les seves illes tolerades d'innovació educativa que contrastaven amb el model estàndard i uniforme d'escola. La clau era que no s'estenguessin per tot el sistema. Habitualment, ha estat als marges perifèrics del sistema educatiu on han arrelat els models més innovadors i disruptius. Ens referim a l'educació especial, l'educació d'adults, l'educació rural, l'educació infantil o l'educació en barris difícils i pobres. La innovació pot arrelar millor en l'educació primària, però és arribar a l'ESO i tornem a un model tradicional d'ensenyament transmissor. La innovació més transformadora i disruptiva sempre ha nascut i s'ha mantingut en els marges del sistema, tolerada, però arraconada com a perifèrica. És tot el contrari del que ha passat en l'economia i la societat, en què els canvis disruptius originats en els marges del sistema han passat a ser part del nucli central, amb empreses com Apple, Microsoft o Google, que van començar en un garatge.

Podem coincidir que avui el corrent de fons del canvi educatiu no és testimonial, sinó molt més poderós i tendent a expandir-se per tota la geografia del sistema, independentment de la titularitat de centre i del barri d'ubicació. L'excés arrogant i autoritari de la LOMQE (2013) ha donat pas a un desig autèntic de transformació educativa que és transversal i mou moltes peces del tauler educatiu. No es tracta només d'una pedra llençada en un estany. Per això, ja no podem parlar tan sols de la tradicional innovació d'aula, sinó d'una onada de canvi educatiu genuí que va de baix a dalt i experimenta un nou paradigma pedagògic, organitzatiu i funcional.

Els seus protagonistes són certes escoles i instituts cansats de reproduir un model escolar burocràtic. Són em-

preneadors del canvi educatiu que van a contracorrent del sistema oficial, desbordant-lo o jugant dins dels límits de l'experimentació pedagògica permesa per llei. A Catalunya s'està configurant un onatge de canvi que reinventa el que anomeno *matriu escolar* i que es compon de les didàctiques, les metodologies, els horaris, els espais i l'arquitectura, l'organització del currículum, la forma d'avaluar, la relació amb els alumnes i la relació amb la comunitat. En aquest llibre defenso que la gran diferència que separa el canvi innovador d'avui de la millora escolar de tota la vida és l'experimentació d'una nova matriu escolar.

Els canvis, innovacions i reestructuracions decidits per les escoles comencen allà on s'acaben les reformes educatives dirigides pels estats. Quines són les principals causes simultànies que impulsen a emprendre accions de canvi i reestructuració per part de les escoles, avui en dia? Les podríem sintetitzar en quatre raons principals: a) la persistència d'uns resultats acadèmics discrets i insatisfactoris; b) els problemes d'actitud i de convivència amb l'alumnat; c) les rutines i inèrcies repetitives d'un model insatisfactori, i d) la fatiga i frustració del professorat davant les tres causes anteriors. Són quatre problemes sistèmics que no estan ben resolts per la política educativa dels estats i que qualsevol reforma educativa sempre deixarà pendents.

Aquest llibre porta valor d'anàlisi i elabora propostes per tal de millorar o fer evolucionar la innovació i l'equitat del nostre sistema educatiu. Totes dues alhora. La bellesa conceptual de combinar «innovació i equitat educativa» rau en el fet de prescriure normativament que ambdues són inseparables i exigibles en combinació. Ambdues han de conformar el pilar central d'una política educativa a l'altura de les múltiples demandes socials de canvi i modernització del sistema. Dues en una. El repte de la desigualtat és el repte alhora de la innovació. Sense un canvi innovador i disruptiu de la matriu escolar tradicional no augmentarà l'equitat del sistema. De fet, el sistema no va néixer ni per ser equitatiu ni per ser

innovador. Va néixer al segle XIX per reproduir la dominació cultural, per produir adhesió a la pàtria i conformitat amb la moral del treball assalariat. Va néixer com a dispositiu disciplinari de consciències i d'identitats, substituint el paper històric i cohesiu que tenia l'Església. Si hem aconseguit quotes d'equitat i d'innovació interna és malgrat la inèrcia del sistema i de la seva matriu burocràtica, enciclopèdica i selectiva.

El llibre s'organitza en tres grans capítols. El primer analitza el context més general de la governança i els canvis socials que afecten l'educabilitat. El segon capítol se centra a clarificar i contextualitzar de quina innovació educativa estem parlant en ple segle XXI. El tercer capítol presenta i formula noves propostes d'equitat escolar que incideixen tant en els factors interns de les escoles com en els factors externs de la societat. Esperem que el llibre sigui de lectura profitosa i estimulants.

Sobre l'autor

Xavier Martínez-Celorrío (1965) és professor de Sociologia a la Universitat de Barcelona especialitzat en temes d'educació, equitat, mobilitat social i desigualtats en la societat del risc. Investiga en el marc del grup CRIT (Creativitat, Innovació i Transformació Urbana) de la UB i ha col·laborat en recerques per a la Fundació Bofill, ACSAR, la Fundación Encuentro i altres. Entre les seves publicacions destaquen *Crisis y movilidad social: cómo reactivar el ascensor social* (2017), *Crisis, descenso social i xarxes de confiança* (2016), *Innovación y reestructuración educativa en España* (2016), *Trajectòries socials i integració de joves nouvinguts a Catalunya* (2015), *Les beques a examen* (2015) o *Educació i mobilitat social a Catalunya* (2010). Ensenya sociologia de l'educació a mestres i professors de secundària i forma part del grup d'innovació docent GIDASRES de la UB.

Índex

Introducció	7
1. Governança, canvis socials i nova educabilitat	15
La governança educativa en temps digitals	17
Neoliberalisme, negoci educatiu i <i>teach to the test</i>	17
La mediocre governança educativa que consentim	20
Canvis socials que desafien o paralitzen la innovació	25
Primer repte: saber assumir els canvis externs	25
Segon repte: saber deliberar una nova agenda reflexiva	31
Noves condicions d'educabilitat que hem d'atendre	34
Pèrdua de l'atenció dels alumnes i risc de descens cultural	34
Esgotament del model tradicional i noves funcions socials	39
2. Innovació i canvi cap a un nou paradigma educatiu	47
De quina innovació parlem? Un ecosistema de disrupció variable	49
Mapant les regions de la millora i la innovació educativa	53
Efecte placebo i sobreexpectatives de la innovació	57

El canvi educatiu genuí des de l'autonomia escolar	60
Reestructuració educativa des de baix	60
Un marc adient d'experimentació pública.	66
Fonaments i evidències per a la innovació.	68
Retorn als fonaments pedagògics	69
Suport en evidències i en recerca	72
3. Innovació i equitat educativa són inseparables	79
De quina equitat parlem? Enfocaments i grans objectius	81
L'equitat introdueix justícia al concepte d'igualtat	83
Objectius: augmentar les titulacions i dessegregar	89
Canvis potenciadors de l'equitat interna del sistema	95
Finançament escolar equitatiu basat en necessitats	98
Nou sistema propi de beques.	98
Invertir en petita infància i universalitzar l'escola bressol.	100
Nova etapa intermèdia (10-13 anys) entre primària i ESO.	101
Comprensivitat sense repeticions ni <i>streaming</i>	101
Aprimar el currículum i enfortir el vincle educatiu amb l'escola.	103
Districtes educatius preferents	104
Tercera secundària de garantia juvenil	107
Canvis predistributius en els factors externs.	108
La capacitat igualadora de l'escola, en qüestió	108
Inversió i propostes per afeblir les desigualtats externes.	111
Conclusions: el dret a aprendre com a prioritat transformadora	119
Bibliografia	127
Sobre l'autor.	135